

DI SAIT VO LUSÉRN appuntamento della minoranza cimbra di Luserna

A cura dell'ufficio pubblicità
del quotidiano Trentino

Ber hatta gestolt di zait?

Di zait iz gèlt – asó khütta a gekhennatar spruch, boda nia iz gest asó bar azpi in ta' vo haüt. Chronos, dar gott vo dar zait, redjart ünsar lem vo dar biage fin in grapp. Von khindargart fin affon arbatplatz khintaz gelirnt z'soina pünktlich. 'Z iz aromai gemoazlt asó tiaf in ünsarn hirndar ke sinamài di eltarn vo üs hãm hërta gech, seänka azza soin in pensióng. Vor tausankhtar djardar di laüt hãm gelebet äna orolódje un sveldje, stëllanten inn soine tang nã dar sunn. Allz iz gebëkslt umme di mitt von 19 djarhundart: pittar industrializatzión un pittar inventzióng vo dar aisanpãn, khennen da djüst zait iz khent hërta bichtegar. Di arbat in di groazan fabrike iz khent inggestëllt zoa zo rendra hërta mearar in hërta mindar zait. Vil groaze firme huatn sinamài soine arbatar pinn telekãmare z'sega biavl vert sa gian in apört un bi läng. Ma da peste idèa bosa hãm auzstudjart zoa zo macha hërta mearar gèlt hoazt: self service. Haützotage, in laüt gevällten tünan allz sëlbar, pittar hilf von modèrnegen ordénje azpi telefoni un computer. Sichar aniaglaz, almãnko a bötta, hatten ägeschafft apparèppaz in Amazon, un vil vo üs hãm an konto pittarnan banka online. In di groazan supermarkè vo dar statt sekma hërta mearar kasse äna kassiarn: di laüt stekhan 'z gèlt

in an slitz, nemmen in rest un gian vort mütat, ombrómm 'z izta niamat zo khödanan "guatn tage" odar "guatn abas". Di groazan firme haltn au ke, tünante asó, mangsa vorkhoavan allz bölvlar, ma ditza iz nèt hërta bar. Sichar iz ke dise firme sparn vil gèlt, ombrómm sa stëlln inn mindar laüt un, no darzuar, zalnse letz. Biar machan di arbat vor se – gratis, ma vorstéat! Berden hatt prenotart an viazo att internet, boazt sichar biavl urn un tang ma pasart vorã in computer, vorgläichante hundartar hotèl un süachante di bildjèttn von roplã boda khostn mindar. I hãnz getãnt un an lestn pinne gest mëchte stoltz zo habaz dartãnt alümma un zo haba gespart a pizzle gèlt. Biane tang darnã, hãnne gevuntet in gelãichegen viazo vor lai a par èuro mearar inaran adjentzia vo moinar statt. 'Z hattmar getãnt änt vor alla da vortgedjukhata zait bodemar hettat gemak gödarn tünante eppaz ändarst: a khear affon pèrge, a bira un an tschëkklar pittnan tschell, dar sèll guat libar boda paitet sidar bochan aff moin komodi. Di zait, in ta' vo haüt, hatt no vil mearar vèrt alz 'z gèlt, kartza vil vèrt zo schenkhasse in raichan un hoachan vo disar earde. Un azparar pròprio hãm zo schenkha, soinda sovl veròinen boda süachan volontãrdje zo helva. Paolo

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it

Stian in di natür tüataz guat!

Vil laüt bartnz sa hãm gebarnt un haützotage soinda o ettlane studie bodaz khön: stian in di natür tüataz guat! Ünsarne gefühle un emotzióngen soin gepuntet pitt daz sèll bobar hãm uminüm: daz grümma un di èlbar machanaz höarn mearar kontént un mindar zorne; in di statt, anvétze, vil laüt lem alle pittnãdar in pöst boda soin an hauf sachandar augemacht von männ, un plètz boma mage seng a migele grümma soindarar pròpio biane odar khummane. In di statt soinda hërta an hauf laüt, liachtar, aute, bildschirme, verkéhr, rumór, alla dar sòrt, un äнка azparz nèt barnen hërta, allz ditza princk in ünsar laip an hauf strèss, azpe 'z khütta o dar Dr. Miyazaki vodar Università vo Chiba, in Giappone.

Lem in di groazan statt iz sichar dèstar, però 'z iz njãnka lai hërta allz daz peste.

Vo benn dar iz att disa bèlt, dar männ hatt pasart mearar baz in 99% vo soinar stòrdja in di natür, un asó atti natür izzarse gebónt. In di lestn zaitn però dar männ iz nã zo giana zo leba hërta betrar vodar natür un di date vodar Onu khön ke haützotage dar 50% von laüt vodar bèlt lem in metropolitane un, in di zukunft, dar nummar vo dise laüt bart khemmen hërta gröazar. Vor ditza iz hërta bichtegar aumachan schümmane statt boma mage vennen èlbar, gert, grümmane plètz un parkn boda di laüt mang gian zo loava,

zo tritzla, zo lesa an libar odar djüst zo rasta un boda di khindar o mang gian z'spila.

Lem in an platz boda soin èlbar un ändre eleménte vodar natür, defãtti, tüat guat ünsar gesunthait un, azpe ma hatt darvért vonar forschung olandese, lem att mindar baz an kilómetro vonar grünanlage schützt vo ettlane schäulan beata azpe atn – un hërtzbeata, bea in di muskln, bea in kopf, änsia un depressióng.

Un benn ma khent auz vodar statt un geat in di vèlt odar in balt makma stian no pezzar: in dise pöst dar air iz vrisch un mearar gesunt un vil laüt höarnse mearar entspannt un stille. Di hërtzfrequentz un di pressióng von pluat pezzar un dar strèss khint z'soina mindar; ditza khint o vür umbrómm di èlbar djukhan auz molèkole gehozt fitoncidi un ettlane studie khön ke dise molèkole tünan pròpio guat dar gesunthait von laüt.

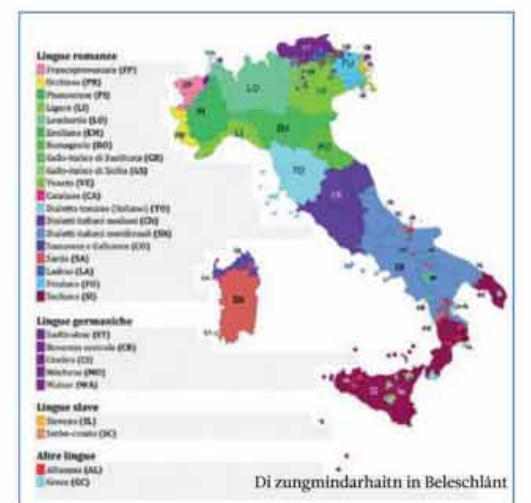
Di laüt boda pasarn vil zait in di natür tendarn zo macha mearar spört o un ditza helft no mearar z'stiana gesunt.

Asó gian in balt odar tritzln in a schümmana groaza bis vor ünsarn laip iz hërta pezzar baz stian in di statt. Gesichart haützotage mabar nèt lem in balt, però azta a tiabas a bötta habar mangl zo evãdra, alóra mochparaz hërta gedenkhan ke machan a schümmana khear in di natür bartaz gesichart machan höarn vil pezzar. E.v.K.

Dar Tage vo dar muatarzung

Haüt, azpe alle 21 von fevraro vo alln in djar, iz dar internationale tage vo alln in muatarzungen. Ma zo vorstiana bazez iz a muatarzung, mochparaz an earstn vorsan vo bo 'z khinta ditza bort. 'Z khint von bort zung, boda mage soin intendart azpe a tökko vo ünsar laip, boda khint ginützt z'èzza un zo smekha, odar 'z mage soin di zung boma redet un di muatarzung iz di zung boma lirnt benn ma sait khlumma. Ditza bill o muanen ke di muatarzung haltetaz nãmp in ändarn laüt, boda ren da lestéssege zung. Di muatarzung iz però o bichte zo vorstiana di stòrdja von an lant un von laüt. Soprattutto Lusérn iz gikhennt vor di zung un umbrómm si khint giredet lai vo biane laüt. In di lestn djar però in da gãntz bèlt di muatarzungen soin khent gilekk attna sait, un dar inglese un ändre zungen boda soin giredet in da gãntz bèlt soin khent hërta mearar bichte. 'Z soinda hërta mindar laüt boda ren a khlummana zung, ma quasi alle hãm liabar ren groaze zungen. Basta saung à di nümmer von lestn djar zo vorstiana pezzar: 500 mildjü laüt ren inglese un sinamài quasi 900 mildjü cinese. Ma mocht pensarn ke dar 97% von laüt atti bèlt redet lai daz 4% von 7000 zungen boda soin un lai dar 3% von laüt redet di ändarn 96% von zungen. Groaze zungen azpe inglese un spagnolo soi nã zo nemma vort in platz in khlumman zungen, azpe ünsar zung, un alln zboa bochan stirbeta auz a zung atti bèlt. Allz ditza khint gimacht bahémmegear von nãung generazioni un technologie, umbrómm est makma ren vonar sait aft d'andar vodar bèlt, un zo maga ren pitt mearar laüt lirntma dise groazan zungen. Zo evitàra azta di khlumman zungen, di mindarhaint, un asó di kultür un di stòrdja o, khemmen vorgèzzt, mochatta lirnen di muatarzung ka schual, von kindargart fin atti

obarschual un ma mochatt o lirnen z'schraiba di zungen, asó azza nia mang khemmen vorgèzzt. Atz Lusérn dise sachandarn iz sa ettlane djar bosa khemmen gimacht, però att ändre saitt vodar bèlt khinta nèt gischaugètt att ditza un di zung khint vorgèzzt.

Gestarn ka Poatzan, in moi statt, in okkasióng von tage vodar muatarzung izta khent gizoagètt dar film "Resina", boda iz khent gimacht atz Lusérn vor a par djar. Dar film redet von khlumma coro von lant boda ristschãrt auzospèrra, ma a djunga diarn rift in lant un pitt soinar lust zo tünana salavãrtze in coro un 'z lant.

I pensãr ke bar mochann hërta ren ünsar zung un nèt vorgèzzan ünsarne burtzan.

An gruaz,
Samuel Pedrazza

Vorprennen in Martzo 2020

Lusérn Sãntzta/Sabato 29 Hornung/Febrãio

Di vünve un a halbez in tages: alle ummar z'stola daz lest holtz

Di sèkse: alle in platz vo Lusérn un, dena, alle au pa Eck pittar musik von Palaelearmusikantn pin Krampus

Di sibane: di ünsarn Pompiarn züntn à in "groaz schobar holtz"

Di achte: z'èzza vor alle

Ore 17.30 – partenza per la raccolta legna lungo le vie del paese

Ore 18.00 – ritrovo in piazza, accensione fiaccole e partenza per loc. Kraütz con musica del Palaelearmusikantn con Krampus

Ore 19.00 – accensione grande falò

Ore 20.00 – maccheronata